Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

DOI:10.17951/we.2016.2.2.29. | Wschód Europy • Восток Европы • East of Europe vol 2, 2 / 2016

Adriana Rybak
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Ustawy dekomunizacyjne na Ukrainie

Wprowadzenie

Pamięć zbiorowa – inaczej pamięć historyczna – jest jednym z podstawowych elementów tożsamości narodowej i kulturowej. Jest to zespół wyobrażeń o przeszłości danej grupy. Pamięć historyczna łączy wspólnotę z przodkami i ich dziedzictwem, pozwala przekazywać wzorce zachowań, doświadczenia, wartości i symbole, a także pomaga w legitymizacji władzy. Państwo może w pewien sposób kształtować świadomość historyczną obywateli i wywoływać publiczny dyskurs o przeszłości przez prowadzenie polityki historycznej.

Od momentu powstania niepodległej Ukrainy polityka historyczna państwa pozostawała labilna, przejawiając na zmianę tendencje narodowościowe i prorosyjskie. Było to zależne od obozu rządzącego i sympatii elit politycznych. Brak jednolitej pamięci zbiorowej powoduje, że społeczeństwo może być bardziej podatne na manipulacje władzy. Ta ambiwalencja przejawia się w orientacji jednostki, skupionej jednocześnie na sprzecznych, wykluczających się wartościach i potrafiącej zaakceptować niespójności[1]. Niektórzy badacze twierdzą, że proces kształtowania się narodu ukraińskiego nie został jeszcze zakończony, ponieważ nie jednoczy go wspólny język, pamięć historyczna ani wyznanie – czyli elementy konstruktywne. Efektem tej wewnętrznej różnorodności kulturowej i historycznej było pojawienie się kilku konkurujących ze sobą dyskursów, które charakteryzowały się odmienną wizją przeszłości, postrzeganiem teraźniejszości, a także tradycją, pamięcią historyczną, symbolami i wartościami, do których się odwoływały.

Euromajdan, który rozpoczął się pod koniec listopada 2013 roku, skutkował zmianami politycznymi (nowy obóz rządzący i reformy państwa), jak również społecznymi. Wydarzenia Euromajdanu i „ukraińskiej wiosny" przyniosły zmianę świadomości Ukraińców: usuwano pomniki Lenina (jako pierwszy zburzono pomnik Lenina w Kijowie 8 grudnia 2013 roku) i inne symbole komunizmu, z parlamentu w Kijowie zrzucono sowiecką gwiazdę i zastąpiono ją „tryzubem". Stanowiło to manifestację zerwania

[1] M. Riabczuk, *Dwie Ukrainy*, Wrocław 2003, s. 28–33, 43–47.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

z tradycją Związku Radzieckiego. Wśród protestujących pojawiały się także postawy nacjonalistyczne, co akcentowały rosyjskie media. Odpowiedzią na rewolucję Euromajdanu stały się dążenia separatystyczne we wschodnich obwodach Ukrainy, podsycane przez Federację Rosyjską i ostatecznie wykorzystane do rosyjskiej inwazji na Ukrainę oraz anektowanie Krymu.

Po rewolucji na Majdanie, 26 października 2014 roku na Ukrainie odbyły się wybory parlamentarne, w których zwycięstwo odniósł Front Ludowy Arsenija Jaceniuka. Nowe władze stanęły przed wyzwaniem przeprowadzenia reform strukturalnych w państwie. Także prezydent Petro Poroszenko jako działania priorytetowe wymienił m.in.: decentralizację władzy, działania antykorupcyjne, reformy gospodarcze (w tym sektora energetycznego) czy reformy wymiaru sprawiedliwości[2]. W odpowiedzi na nastroje społeczeństwa, wyrażające chęć odejścia od radzieckiej symboliki, politykę nowych władz ukierunkowano na ugruntowanie pamięci antysowieckiej. Dążono także do umocnienia dumy narodowej Ukraińców z walk o niepodległość podejmowanych w latach 30. i 40. XX wieku oraz zmiany narracji historycznej dotyczącej II wojny światowej[3].

9 kwietnia 2015 roku Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła cztery ustawy dotyczące polityki pamięci narodowej, potocznie nazywane ustawami dekomunizacyjnymi, ponieważ jednym z ich założeń jest szeroka dekomunizacja przestrzeni publicznej. Projekty ustaw zostały opracowane przez Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej pod kierownictwem jego dyrektora – Wołodymyra Wiatrowycza[4]. Jeżeli chodzi o samą inicjatywę, to dwie z czterech ustaw były projektami rządowymi, jedna zbiorczym opracowaniem grupy parlamentarzystów z różnych frakcji, a jedna to autorski projekt posła Jurija Szuchewycza[5]. Wszystkie cztery zostały uchwalone bez dyskusji, znaczną większością głosów i podpisane przez prezydenta Petra Poroszenkę 15 maja 2015 roku. Ustawy są

[2] T.A. Olszański, *Wyboista droga. Trudny proces ukraińskich reform*, http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-12-03/wyboista-droga-trudny-proces-ukrainskich-reform, inf. z 15 I 2016.

[3] T. Stryjek, *Ukraina przed końcem historii. Szkice o polityce państwa wobec pamięci*, Warszawa 2014, s. 18–19.

[4] Wołodymyr Wiatrowycz pełni funkcję dyrektora Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej od 25 marca 2014 roku. Wiatrowycz jest historykiem i publicystą specjalizującym się w historii OUN-UPA. Jest autorem książki *Druga wojna polsko-ukraińska*, odnoszącej się do wydarzeń lat 1942–1947. Wiatrowycz dokonał opisu Rzezi Wołyńskiej jako walki równorzędnych przeciwników, odrzucając tym samym oskarżenia o ludobójstwo wobec UPA. Wskazywał, że organizacje nacjonalistyczne nie popełniły zbrodni masowych, a jedynie uczestniczyły w działaniach wojennych. W Polsce książka spotkała się z krytyką.

[5] Jurij Szuchewycz jest posłem do Rady Najwyższej Ukrainy od 2014 roku. Szuchewycz jest synem Romana Szuchewycza, dowódcy Ukraińskiej Armii Powstańczej. W 1945 roku Jurij Szuchewycz został aresztowany przez NKWD wraz z matką. W latach 1948–1968 był wielokrotnie więziony pod zarzutem „propagandy i agitacji antysowieckiej". W 1972 roku powtórnie uwięziony, skazany na 10 lat obozu specjalnego reżimu i 5 lat zesłania. W wyborach parlamentarnych kandydował z listy Partii Radykalnej, natomiast w latach 90. XX wieku był przewodniczącym skrajnie nacjonalistycznej partii – Ukraińskiej Samoobrony Narodowej. W 2006 roku Szuchewycz został uhonorowany przez prezydenta Wiktora Juszczenkę tytułem „Bohatera Ukrainy".

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

elementem kształtowania nowej polityki historycznej, oczyszczonej z sowieckiej narracji i podkreślającej odrębność ukraińskiej historii, szczególnie w okresach zniewolenia. Akcentują również tradycję walk o niepodległość.

Ustawa o dostępie do archiwów organów represyjnych komunistycznego reżimu totalitarnego z lat 1917–1991

W ustawie ściśle określono organy, których dotyczą jej postanowienia. Ustawa przewiduje scalenie w ramach Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej zasobów archiwalnych organów represyjnych Związku Radzieckiego. W tym celu ma zostać stworzone specjalne archiwum państwowe. Ustawodawca przewidział, że obecni dysponenci akt będą mieli rok na ich inwentaryzację, co wydawało się być trudne do wykonania, ponieważ realizacja jest czasochłonna i kosztowna. Ustawa gwarantuje każdemu obywatelowi prawo dostępu do archiwalnych informacji z okresu reżimu totalitarnego. Ponadto, możliwe jest tworzenie kopii informacji archiwalnych. Aby skorzystać z archiwum, wystarczy jedynie okazać dokument tożsamości i złożyć oświadczenie o chęci zapoznania się z dokumentem. Możliwy jest dostęp do wszystkich informacji, ale nie do wszystkich dokumentów[6].

W rozdziale I ustawy zdefiniowano termin osoba represjonowana, a także wymieniono listę podmiotów represjonujących. Ofiarą represji jest osoba, której dotknęły prześladowania, a jej podstawowe prawa i wolności zostały naruszone przez przedstawicieli radzieckich organów represyjnych. Taka osoba ma prawo decydować, czy do informacji na jej temat będzie ograniczony dostęp i na jak długo. Wniosek o ograniczenie takich informacji mogą złożyć również członkowie rodziny i krewni osób represjonowanych, po spełnieniu określonych warunków. Ponadto ustawa określa zasady polityki państwa w zakresie dostępu do informacji archiwalnych, między innymi przez nałożenie obowiązku zagwarantowania prawidłowego przechowywania i wykorzystania dokumentów archiwalnych. Zobowiązano do tego Gabinet Ministrów Ukrainy oraz Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej. W myśl ustawy dążono do maksymalnego uproszczenia procedury uzyskiwania informacji. Przewidywano także digitalizację i stopniowe udostępnianie akt w Internecie[7].

Dotychczas tego typu akta były objęte klauzulą tajności, natomiast realizacja prawa dostępu obywateli do dokumentów zależała bardziej od woli politycznej rządzących niż od przepisów ową sprawę regulujących. Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej powstał w 2007 roku z inicjatywy Wiktora Juszczenki. Następnie, w dekrecie prezydenta z 23 stycznia 2009 roku nakazano zniesienie klauzuli tajności z dokumentów dotyczących historii ukraińskiego ruchu wyzwoleńczego, represji i głodów na Ukrainie oraz poprawę warunków ich udostępniania zainteresowanym. Dyrektywę szybko realizo-

[6] *ЗАКОН УКРАЇНИ – Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/316-viii, inf. z 18 I 2016.

[7] *Ibidem.*

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

wano w archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy[8], zapoczątkowano także proces tworzenia archiwum cyfrowego. Juszczenko prowadził aktywną politykę w zakresie „oczyszczania" historii z „elementów radzieckich", ponadto zainicjował obchody rocznicy Wielkiego Głodu, akcentując czynnik martyrologiczny. Po zmianie władzy Wiktor Janukowycz nie wycofał dekretu, ale pozbawił go priorytetowego znaczenia, podobnie jak uczynił to z planem tworzenia baz osób represjonowanych. W okresie prezydentury Janukowycza dokumenty pozostawały rozproszone i nieodtajnione, a archiwiści stosowali zachowawczą interpretację prawa[9].

Otwarcie dostępu do archiwów struktur sowieckich posłuży przede wszystkim celom informacyjno-edukacyjnym. Nauczanie historii Ukrainy pojawiło się w programach szkolnych dopiero po uzyskaniu niepodległości. Dlatego też łatwy dostęp do źródeł może się stać alternatywą dla propagandy Rosji, która wykorzystuje nieznajomość historii wśród Ukraińców. Jest to również przełom dla badaczy historii Ukrainy, a także Polski czy Związku Radzieckiego. Ponadto utworzenie archiwum jest pomocne w zrealizowaniu ustawy lustracyjnej (popieranej przez Wołodomyra Wiatrowycza), której celem jest oczyszczenie władz państwowych z byłych funkcjonariuszy i tajnych współpracowników KGB oraz członków partii komunistycznej. Istnieje jednak obawa, że ustawa lustracyjna może przeistoczyć się w instrument wywierania wpływów politycznych.

Z wnioskami o zapoznanie się z tajnymi do tej pory dokumentami zwraca się coraz więcej osób, także cudzoziemców. W maju 2015 roku Służba Bezpieczeństwa Ukrainy przekazała do UIPN dokumenty sowieckich służb specjalnych z lat 1917–1991 (blisko 180 tysięcy tomów akt). Ponadto nastąpiło nawiązanie współpracy pomiędzy instytutami pamięci narodowej Polski i Ukrainy – m.in. Polski Instytut Pamięci Narodowej otrzymał od Ukrainy dokumenty z rozpracowania polskiego podziemia w latach 1939–1941 i po 1944 roku[10]. Dodatkowo według danych z grudnia 2015 roku po wprowadzeniu ustawy o 46% wzrosła liczba osób zainteresowanych losem swoich przodków i wnioskujących o dostęp do dokumentów KGB.

Ustawa o uwiecznieniu zwycięstwa nad nazizmem w II wojnie światowej 1939–1945

Ustawa zastępuje sformułowanie „Wielka Wojna Ojczyźniana" na rzecz „Druga wojna światowa", co ma znaczenie symboliczne, ponieważ jest to celowe zerwanie z narracją sowiecko-rosyjską. Jest to także przejaw następujących po Euromajdanie zmian w polityce historycznej i budowania nowej tożsamości narodowej, skierowanej bardziej ku Europie. Porewolucyjne władze obrały kurs na integrację z Zachodem.

[8] W tym czasie dyrektorem archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy był również Wołodymyr Wiatrowycz.

[9] T. Stryjek, *op. cit*., s. 123–131.

[10] *Służba Bezpieczeństwa Ukrainy otwiera dostęp do archiwów NKWD i KGB*, http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1552623,Sluzba-Bezpieczenstwa-Ukrainy-otwiera-dostep-do-archiwow-NKWD-i-KGB, inf. z 18 II 2016.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

Mianem Wielkiej Wojny Ojczyźnianej władze radzieckie określały wojnę sowiecko-niemiecką w latach 1941–1945, co stało się pewną konstrukcją ideologiczną, wyrywającą te wydarzenia z kontekstu II wojny światowej. Działania wojenne w dużej mierze toczyły się na terytorium Ukrainy i przyniosły jej ogromne straty ludności. Zakończyły się „Wielkim Zwycięstwem", w związku z czym władze zaczęły zacierać pamięć o ofiarach konfliktu, szczególnie eksterminacji ludności miejskiej, w tym Żydów. Władze radzieckie podjęły po wojnie działania, które skutkowały masowym napływem na Ukrainę imigrantów z innych części ZSRR, co zmieniło strukturę społeczeństwa. Dokonywane przez władze radzieckie manipulacje prawdą historyczną, dotyczącą wojny poważnie wpłynęły na świadomość kolejnych powojennych pokoleń[11]. Dlatego też odejście od narracji sowieckiej ma znaczenie symboliczne.

Ustawa wprowadziła także Dzień Pamięci i Pojednania, ustanowiony na 8 maja, zachowując jednocześnie Dzień Zwycięstwa nad Nazizmem 9 maja. Ustawa zakładała także stworzenie krajowego rejestru zabytków i pomników II wojny światowej, zapewniając pozostawanie ich pod ochroną państwa i gwarantując konserwację[12]. Zachowanie Dnia Zwycięstwa jest istotne z uwagi na oczekiwania znacznej części obywateli obchodzących to święto. Dlatego zapisy ustawy należy uznać za wyważone i sprzyjające pojednaniu. Ustawodawca dokonał jednak pewnej modyfikacji w nazewnictwie – „Dzień Zwycięstwa" zamieniono na „Dzień Zwycięstwa nad Nazizmem w drugiej wojnie światowej".

Ustawa wprowadziła nową terminologię dotyczącą II wojny światowej. Określiła także sposoby obchodzenia rocznicy zakończenia wojny. Są to: ustanowienie warty pod Grobem Nieznanego Żołnierza i Nieznanego Marynarza, przemarsz gwardii honorowej, składanie kwiatów pod pomnikami poświęconymi zwycięstwu nad nazizmem oraz upamiętnieniu ofiar II wojny światowej. Ponadto podkreślono konieczność konserwacji i ochrony miejsc pamięci, pomników, cmentarzy wojskowych, obiektów architektonicznych, przedmiotów i symboli nawiązujących do lat 1939–1945. Ustawa wprowadza w tym celu „Wielki Krajowy Rejestr zabytków II wojny światowej 1939–1945". Wymienione tam miejsca trafiają pod ochronę państwa, a ich niszczenie bądź bezczeszczenie będzie karane. Część kosztów związanych z ochroną i utrzymaniem obiektów przeniesiono na samorządy[13].

Nieco wcześniej, w lutym 2015 roku, Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy opublikowało wytyczne uchwalone w październiku 2014 roku, dotyczące obchodzenia rocznicy II wojny światowej. Owe wytyczne, podobnie jak projekty ustawy, zostały opracowane przez Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej, także zakładają rezygnację z sowieckiego określenia „Wielka Wojna Ojczyźniana". W wytycznych podkreślono, że

[11] T. Olszański, *Miejsce UPA w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Dylematy Polityki historycznej Ukrainy*, „Punkt Widzenia", nr 35, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2013, s. 10–15.

[12] *ЗАКОН УКРАЇНИ – Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років* http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/315-viii, inf. z 21 I 2016.

[13] *Ibidem.*

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

zwycięstwo w II wojnie światowej nie jest „dziełem sowieckiego narodu – zwycięzcy", ale każdego, kto walczył z najeźdźcą. Wytyczne eksponują rolę Ukraińców w walce z nazistowskim okupantem, a także zaliczają Ukraińską Powstańczą Armię do sił sojuszniczych, przedstawiając ją jako organizację zbrojną, która przyczyniła się do zwycięstwa. Ponadto dokument podaje znacznie wyższe statystyki ofiar i uczestników wojny wśród Ukraińców niż dotychczas to było przyjmowane[14]. Kwestia zbrodni popełnianych przez nacjonalistów pominięto[15].

W 2015 roku na Ukrainie po raz pierwszy oficjalnie świętowano Dzień Pamięci i Pojednania. Obchody zakończenia II wojny światowej odbyły się pod hasłem „Pamiętamy. Zwyciężamy". Symbolem uczczenia pamięci stał się czerwony mak, który w ukraińskiej mitologii posiada wiele znaczeń.

Ryc. 1. Czerwony mak – oficjalna grafika wykonana z okazji Dnia Pamięci i Pojednania
Źródło: Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej, http://www.memory.gov.ua/, inf. z 21 I 2016.

Prezydent Petro Poroszenko w przemówieniu podczas uroczystości zakończenia II wojny światowej podkreślił wkład Ukraińców w zakończenie działań wojennych w latach 1939–1945. Oddał cześć starym weteranom i „nowym", czyli tym, którzy zginęli podczas starć na Majdanie i na wojnie na wschodzie Ukrainy. Nakręcono także dwanaście krótkich filmów informacyjnych dotyczących udziału Ukraińców w II wojnie światowej i pamięci o milionach ofiar[16]. Niektóre z filmów łączą wydarzenia sprzed 70 lat z wojną w Donbasie.

[14] Łączne straty żołnierzy i ludności cywilnej Ukrainy określono na 8–10 milionów zamiast 6–7, jak dotąd przyjmowano, a także 7 milionów wśród żołnierzy Armii Czerwonej zamiast 6.

[15] T.A. Olszański, *Nowe tendencje w ukraińskiej polityce historycznej*, http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-04/nowe-tendencje-w-ukrainskiej-polityce-historycznej, inf. z 21 I 2016.

[16] Wystąpienie Petra Poroszenki 8 maja 2015 roku na uroczystościach państwowych w Kijowie rozpoczęło się od pokazu filmu opowiadającego o weteranie wojennym, którego wnuk zginął podczas walk w Donbasie.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

Zmiany, które wprowadziła ustawa, zostały odebrane pozytywnie w państwach Europy, natomiast rosyjskie media potraktowały to jako fałszowanie historii przez Ukrainę, argumentując, iż umniejsza się rolę Armii Czerwonej w zakończeniu II wojny światowej.

Ustawa o statusie prawnym i uczczeniu pamięci uczestników walk o niezależność Ukrainy w XX wieku

Głównym celem ustawy jest „przywrócenie, zachowanie i uczczenie pamięci narodowej i walki bojowników o niepodległość Ukrainy". Za bojownika o niepodległość uznaje się każdą osobę, która uczestniczyła we wszystkich formach zbiorowej i indywidualnej walki politycznej lub zbrojnej na rzecz Ukrainy w XX wieku. Jest to ustawa najszerzej komentowana w Europie, szczególnie w Polsce. Wymienia ona kilkadziesiąt organizacji, które uczestniczyły w walkach o niepodległość i przyczyniły się do restytucji państwa w 1991 roku. Wśród nich najbardziej kontrowersyjna jest Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów – Ukraińska Armia Powstańcza. UPA nie jest jednak w żaden sposób wyróżniona. Ustawa wymienia także m.in.: Organizację Ukraińskich Nacjonalistów, Ukraińską Powstańczą Armię Tarasa Borowca, Ukraińską Radę Główną Wyzwoleńczą, Antybolszewicki Blok Narodów[17].

Projekt ustawy zgłosił poseł Jurij Szuchewycz, co nie pozostaje bez znaczenia, ponieważ jego ojciec był dowódcą UPA. Państwo uznaje stopnie wojskowe i odznaczenia nadane w organizacjach wymienionych przez ustawę. Nie nadaje jednak praw kombatanckich członkom tych organizacji, dopuszcza zaś przyznawanie przywilejów socjalnych weteranom oraz ich rodzinom, a także możliwość przyznawania innych świadczeń i ulg przez samorząd terytorialny. Ustawa przewiduje także kary za lekceważenie weteranów oraz negowanie legalności i słuszności ich działań. Co ciekawe, odnosi się to także do obcokrajowców znieważających członków wymienionych formacji[18]. Zakłada również rozwój i modyfikację programów nauczania, rozszerzając aspekt historii walk o niepodległość, a państwo zachęca i deklaruje wsparcie dla inicjatyw instytucji pozarządowych i organizacji zaangażowanych w badanie tej problematyki. Dotychczas w podręcznikach szkolnych tematyka ta zazwyczaj była wzmiankowana krótko, np. UPA była określana jedynie jako formacja walcząca, lub całkowicie pomijana.

Niektóre środowiska na Ukrainie nie podzielają tradycji walk organizacji wymienianych w aneksie ustawy i utożsamiają się z sowiecką wizją przeszłości, co ma miejsce przede wszystkim we wschodniej części państwa. Dlatego też założenia ustawy mogą spotkać się ze sprzeciwem mieszkańców tamtejszych regionów, gdzie nastawienie do problematyki UPA jest wrogie albo co najmniej ostrożne. Może to wpłynąć negatywnie na integralność państwa. Jednocześnie kwestie związane z walką o niezależność

[17] *ЗАКОН УКРАЇНИ – Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітт*, http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-viii, inf. z 26 I 2016.

[18] T. Olszański, *Ukraina: ambitne ustawy dekomunizacyjne*, http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-04-15/ukraina-ambitne-ustawy-dekomunizacyjne, inf. z 15 II 2016].

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

są jednym z najistotniejszych elementów pamięci narodowej, ponieważ przez wieki Ukraińcy nie posiadali własnego państwa. Tradycja ruchów wyzwoleńczych ma wysokie znaczenie i pomaga budować wspólną tożsamość narodową, a ustawa służy ich dowartościowaniu.

Kwestia omawianej ustawy w relacjach polsko-ukraińskich jest tym bardziej kontrowersyjna, że jej uchwalenie zbiegło się w czasie z wizytą prezydenta Bronisława Komorowskiego na Ukrainie[19]. Polskie media często mówią o „gloryfikacji ukraińskich nacjonalistów", krytycznie odnosząc się do określania ich „bojownikami o wolność" oraz pomijania zbrodni dokonanych na Polakach przez UPA (przyjmuje się, że w wyniku tych działań zginęło około 100 tysięcy osób)[20]. Należy pamiętać, że Rzeź Wołyńska pozostaje we wzajemnych relacjach kwestią drażliwą, choć niektórzy historycy starają się to przełamać. Ustawa stała się także tematem dyskusji politycznych, a z najostrzejszą krytyką spotkała się ze strony posłów Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Władze ukraińskie zapewniły natomiast, że zapisy nie mają charakteru antypolskiego, a są jedynie częścią pakietu mającego na celu szeroką dekomunizację państwa. Ustawa jest szczególnie atakowana przez Rosję, a w tamtejszych mediach przedstawiana jako dowód na „faszyzację Ukrainy".

Ustawa o potępieniu komunistycznego i narodowosocjalistycznego (nazistowskiego) reżimów totalitarnych i zakazu propagowania ich symboliki

Ustawa ta jest nazywana „ustawą o zakazie symboliki totalitarnej". Jej głównym założeniem jest uznanie komunistycznego reżimu totalitarnego lat 1917–1991 oraz nazistowskiego systemu totalitarnego za systemy przestępcze, prowadzące politykę państwowego terroru. Ustawa przewiduje likwidację wszelkiej symboliki komunistycznej i nazistowskiej oraz zakazuje propagowania jej przez obywateli, partie, media i wszelkie stowarzyszenia i organizacje, nakładając odpowiedzialność karną, w tym pozbawienie wolności nawet do pięciu lat. Wejście w życie ustawy wiąże się z likwidacją wszystkich pomników, ale i zmianą nazw budynków, instytucji, ulic, mostów, a nawet całych miejscowości oraz wszelkich innych obiektów noszących imiona działaczy komunistycznych. W świetle ustawy przez symbolikę komunistyczną rozumie się symbolikę Związku Radzieckiego, Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz innych państw tak zwanej demokracji ludowej. Zabronione jest między innymi publiczne wykonywanie hymnu ZSRR, a także propagowanie godła, flagi i wszelkich motywów

[19] T. Baliszewski, *Ukraiński parlament uznał UPA za „bojowników o wolność". W dniu wizyty Komorowskiego*, http://natemat.pl/139171,ukrainski-parlament-uznal-upa-za-bojownikow-o-wolnosc-w-dniu-wizyty-komorowskiego, inf. z 26 I 2016.

[20] P. Pogorzelski, *Członkowie UPA „bojownikami o wolność". Kontrowersyjna ustawa na Ukrainie*, http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1443158,Czlonkowie-UPA-bojownikami-o-wolnosc-Kontrowersyjna-ustawa-na-Ukrainie, ind. z 26 I 2016.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

z użyciem sierpa i młota. Zakazem nie zostały objęte muzea, wystawy tematyczne oraz podręczniki szkolne i książki naukowe[21].

Na realizację przepisów ustawy Instytut Pamięci Narodowej Ukrainy przewidział sześć miesięcy – do 21 listopada 2015 roku, co budzi spore kontrowersje i jest trudne do zrealizowania, m.in. ze względu na wysokie koszty finansowe zmian. Ponadto właściwe byłoby powołanie komisji, określającej zabytki architektoniczne, zbudowane w stylu socrealistycznym. Wejście w życie ustawy wiąże się ze zmianą nazw miast i wsi, a tym samym wymianą dokumentów ich mieszkańców. Są to miejscowości położone przede wszystkich we wschodniej i południowo-wschodniej części Ukrainy, więc zmiany w nazewnictwie mogą wzbudzać sprzeciw mieszkańców. Dekomunizacja w tym zakresie przebiegała powoli, przede wszystkim ze względu na opieszałość władz lokalnych. Przed wyborami samorządowymi, które odbyły się w październiku 2015 roku, wielu działaczy obawiało się bowiem utraty głosów wśród osób niechętnych wprowadzaniu zmian. W ustawie zauważalnych jest kilka tendencji: (1) nazwy są zmieniane na zupełnie neutralne, nienawiązujące do historii danego miejsca; (2) powraca się do dawnych, historycznych nazw miejscowości; (3) wprowadza się nazwy odnoszące się do bohaterów narodowych i innych postaci ważnych w historii Ukrainy; (4) władze samorządowe wnioskują do Parlamentu Ukrainy o zachowanie nazwy, lub nie podejmuje się żadnych kroków w celu zmiany (przede wszystkim region Doniecka i Ługańska)[22].

21 listopada 2015 roku Instytut Pamięci Narodowej Ukrainy opublikował dokładną liczbę miejscowości, których nazwy zostały zmienione – 877, w tym 76 miast i 801 wsi. W przypadku gdy władze samorządowe nie zdołały na czas podjąć decyzji o zmianie nazwy, czynił to Parlament Ukrainy. Poniższa mapa przedstawia liczbę miejscowości i rozmieszczenie ze względu na region (*oblast*), których nazwy nawiązują w dalszym ciągu do systemu komunistycznego. Sytuacja najlepiej wygląda w zachodniej części państwa, gdzie kwestie nazewnictwa rozwiązano jeszcze na początku lat 90. XX wieku. Władze lokalne otrzymały dodatkowy czas na wdrożenie zmian do 21 maja 2016 roku[23]. Większość symboli komunistycznych usunięto jednak we wskazanym czasie. I tak, jak podaje UIPN, do stycznia 2016 roku zlikwidowano około 800 podobizn Lenina[24].

---

[21] *ЗАКОН УКРАЇНИ – Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки*, http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-viii, inf. z 29 I 2016.

[22] С. Дорош, *Як "комуністичні" міста і вулиці втрачають свої назви*, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/11/151030_decommunization_results_sd, inf. z 2 II 2016.

[23] *В Україні за півроку змінять назви 3% міст і сіл*, http://www.memory.gov.ua/news/v-ukraini-za-pivroku-zminyat-nazvi-3-mist-i-sil, inf. z 10 II 2016.

[24] Największą ciekawostką jest pomnik Lenina w Odessie, który nie został wyburzony, a zamieniony w postać Dartha Vadera – kultowego bohatera filmu *Gwiezdne wojny*. Sponsorem nowego pomnika jest Internetowa Partia Ukrainy, a jej lider pojawił się podczas jego odsłonięcia przebrany za Vadera w asyście innych bohaterów filmu.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

Ryc. 2. Mapa miejscowości, których nazwy są powiązane z reżimem komunistycznym – stan na 21 listopada 2015 roku

Źródło: Ukraiński Instytut Pamięci Narodowej, http://www.memory.gov.ua/, inf. z 21 I 2016.

Ustawa zabroniła także działalności partii komunistycznych, kładąc tym samym kres funkcjonowaniu Komunistycznej Partii Ukrainy[25], która – mimo iż nie weszła do parlamentu – do października 2015 miała przedstawicieli w samorządzie terytorialnym. Partia Komunistyczna odwołała się od decyzji o zakazie jej działalności do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (sprawa w toku).

Podsumowanie

Pamięć zbiorowa jest istotnym elementem tożsamości narodowej, natomiast spójna tożsamość sprzyja integralności państwa. Od momentu uzyskania niepodległości do roku 2005 władze Ukrainy nie wypracowały koncepcji polityki historycznej. Skutkowało to kontynuacją programów szkolnych z czasów Związku Radzieckiego, z niewielką ich modyfikacją. W okresie prezydentury Wiktora Juszczenki nastąpiła pewna zmiana, przejawiająca się w dążeniach do wyeliminowania z historii elementów radzieckich, docenieniu roli OUN-UPA i skupieniu się na czynniku martyrologicznym, którym była przede wszystkim pamięć o *Hołodomorze*. W trakcie prezydentury Wiktora Janukowy-

[25] A także Komunistycznej Partii Ukrainy (odnowionej) oraz Komunistycznej Partii Robotników i Chłopów.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

cza nastąpiło odejście od tych tendencji. Od początku istnienia niepodległej Ukrainy polityka historyczna pozostawała labilna, odwołując się na zmianę do narracji sowieckiej i narodowej ukraińskiej. Zależne to było od obozu rządzącego i sympatii elit politycznych. Dotychczasowy brak działań władz w sferze pamięci historycznej, zmierzających do dekomunizacji, niewątpliwe wpłynął na zachowania obywateli. Uchwalenie wyżej omawianych ustaw ma znaczenie przełomowe, ponieważ służy zobiektyzowaniu historii i rewizji polityki historycznej. Funkcjonująca dotychczas narracja sowiecka przyczyniła się do podziałów w kontekście tożsamości narodowej i kulturowej, co pośrednio miało wpływ na sytuację polityczną w państwie.

Desowietyzacja polityki historycznej jest odpowiedzią władz na potrzeby i nastroje społeczeństwa, wyraźnie pokazujące odejście od opcji prorosyjskiej i chęć zerwania z radzieckimi symbolami. Działania te uległy intensyfikacji podczas Euromajdanu i tak zwanej „rewolucji godności", kiedy to masowo likwidowano radzieckie symbole i usuwano pomniki. Kwestią problematyczną pozostaje natomiast pytanie, czy ustawy „dekomunizacyjna" i „o statusie prawnym uczestników walk o niepodległość" nie zaostrzą podziałów społecznych i niechęci do nowych władz wśród mieszkańców Donbasu. Tym bardziej że władze rosyjskie wykorzystują ustawy do prób przedstawienia Ukrainy jako państwa, które rewiduje historię oraz utrudnia pokojowe rozwiązanie konfliktu. W momentach kryzysu państwo potrzebuje bowiem precedensów historycznych spajających społeczeństwo, akceptowanych przez wszystkich. Być może umacnianie heroicznej narracji bazującej na akcentowaniu roli UPA oraz eksponowaniu roli Ukraińców w czasie II wojny światowej miało na celu swojego rodzaju mobilizację społeczeństwa i wzmacnianie tożsamości narodowej w kontekście wojny z Rosją. Ponadto znaczna część społeczeństwa, szczególnie osoby młode, określają siebie w kategoriach tożsamości europejskiej, a zmiany w polityce historycznej są także zwrotem ku Europie. W ostatnich miesiącach podkreśla się, że mamy do czynienia z procesem powstawania nowego narodu ukraińskiego, a polityka historyczna jest istotnym aspektem spajającym i budującym tożsamość zbiorową.

Streszczenie: W 2015 roku parlament Ukrainy przyjął cztery ustawy dotyczące polityki pamięci narodowej, zwane potocznie ustawami dekomunizacyjnymi. Była to odpowiedź władz na zmiany zachodzące w społeczeństwie po rewolucji Euromajdanu. Ustawy wprowadzają istotne zmiany w polityce historycznej państwa, szczególnie w kontekście pamięci o II wojnie światowej i uczestnikach walk o niepodległość Ukrainy w XX wieku. Istotne jest wprowadzenie zakazu propagowania symboliki radzieckiej, co stanowi zerwanie z sowiecką narracją i skutkuje koniecznością zmian w nazewnictwie wielu miejscowości i obiektów. Dlatego też implementacja zapisów ustawy może być bardziej czasochłonna i skomplikowana niż zakładano.

Słowa kluczowe: Ukraina, ustawy dekomunizacyjne, dekomunizacja przestrzeni publicznej, polityka historyczna

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

Decommunization Laws in Ukraine

Abstract: In 2015, the Ukrainian Parliament adopted a series of laws on national remembrance policy, commonly known as 'decommunisations laws'. This was consequence to the changes taking place in society after the Euromaidan. Laws make important changes in the historical policy, especially in the context of the memory of World War II and fighters for the independence of Ukraine in the twentieth century. It is important to prohibit the propagation of Soviet symbols, which breaks with the Soviet narrative and results in the need to renaming of many places and objects. Therefore, implementation of decommunisation laws may be more time-consuming and complicated than it was assumed.
Keywords: Ukraine, decommunisation laws, decommunisation process in Ukraine, politics of memory

Декоммунизационные законы в Украине

Аннотация: В 2015 году в Украине были введены четыре закона, касающиеся политики национальной памяти, которые обычно называют декоммунизационными законами. Это был ответ властей на изменения в обществе после революции Евромайдана. Законы вносят существенные изменения в государственную историческую политику, особенно в контексте памяти о Второй мировой войне и участниках борьбы за независимость Украины в XX веке. Значительным представляется введение запрета на пропаганду советской символики, что является разрывом с советским нарративом и приводит к необходимости изменений наименований многих населенных пунктов и объектов. В связи с этим имплементация положений закона оказалась более длительной и сложной, чем ожидалось.
Ключевые слова: Украина, декоммунизационные законы, декоммунизация в общественном пространстве, историческая политика

Bibliografia

Akty prawne

Закон України – Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років.

Закон України – Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітт.

Закон України – Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років.

Закон України – Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки.

Monografie i artykuły

Olszański T., *Miejsce UPA w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Dylematy polityki historycznej Ukrainy*, „Punkt Widzenia", nr 35, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2013.

Riabczuk M., *Dwie Ukrainy*, Wrocław 2003.

Stryjek T., *Ukraina przed końcem historii. Szkice o polityce państwa wobec pamięci*, Warszawa 2014.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 06/11/2026 15:52:13

Źródła internetowe

Baliszewski T., *Ukraiński parlament uznał UPA za „bojowników o wolność". W dniu wizyty Komorowskiego*, http://natemat.pl/139171,ukrainski-parlament-uznal-upa-za-bojownikow-o-wolnosc-w-dniu-wizyty-komorowskiego

Dorosz S., *Як „комуністичні" міста і вулиці втрачають свої назви*, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/11/151030_decommunization_results_sd

Olszański T., *Nowe tendencje w ukraińskiej polityce historycznej*, http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-04/nowe-tendencje-w-ukrainskiej-polityce-historycznej

Olszański T., *Ukraina: ambitne ustawy dekomunizacyjne*, *http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-04-15/ukraina-ambitne-ustawy-dekomunizacyjne*

Olszański T., *Wyboista droga. Trudny proces ukraińskich reform*, http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-12-03/wyboista-droga-trudny-proces-ukrainskich-reform

Pogorzelski P., *Członkowie UPA „bojownikami o wolność". Kontrowersyjna ustawa na Ukrainie*, http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1443158,Czlonkowie-UPA-bojownikami-o-wolnosc-Kontrowersyjna-ustawa-na-Ukrainie

Służba Bezpieczeństwa Ukrainy otwiera dostęp do archiwów NKWD i KGB, http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1552623,Sluzba-Bezpieczenstwa-Ukrainy-otwiera-dostep-do-archiwow-NKWD-i-KGB

Український Інститут Національної Пам'яті, http://www.memory.gov.ua/

В Україні за півроку змінять назви 3% міст і сіл, http://www.memory.gov.ua/news/v-ukraini-za-pivroku-zminyat-nazvi-3-mist-i-sil